

Türkiyə türkcəsi və Azərbaycan dili genealoji baxımdan qohum dillər olub, türk xalqları ailəsinin Oğuz qrupuna daxildir. Bu dillərin etnik qohumluğu, qədim ümumtürk dilinin varisləri olması, qrammatik quruluş və əsas lüğət fondlarının müştərəkliyi bəzən belə yanlış təsəvvür yaradır ki, bu iki dil tamamilə eynidir və hər bir azərbaycanlı müasir türkcəni öyrənməyə ehtiyac duymadan bu dildə sərbəst danışa, türkcədə dilimizə və əksinə adekvat şifahi və yazılı tərcümə edə bilər. Bu düşüncə Azərbaycan dilinə münasibətdə Türkiyə türklərinə də hakimdir. Halbuki Türkiyə türkcəsi və Azərbaycan dilinin müasir sinxron vəziyyətinin müqayisəli təhlili göstərir ki, həmin dillər arasında fərqlər var. Bu lüğət həmin fərqlərdən bir qisminin – yalnız ekvivalentlərin izahı üçün nəzərdə tutulub.

Əsgər RƏSULOV,
Filologiya elmləri doktoru, professor

(Əvvəli ötən saylarımızda)

B

Baba I – ata; Baba adam – hörmətli, ağsaqqal, nüfuzlu adam; Atatürk Türk milletinin babasıdır. Azərbaycan dilindəki baba türkcədə dede, büyükbaba.

Baba II – dirək, knext (gəmi göyərtəsində və ya sahil körpüsündə gəmi iplərini bağlamaq üçün dairəvi sütun, dirəkci). Tekne iskeleye yan aldı və çımacı, halatı yuvarlak başlıkları babaya bağladı.

Baba III – şiş (baş barmağını şəhadət barmağı ilə orta barmaq arasından çıxarıb göstərmə); Babayı almaq (göstərmək) – heç nə almamaq (verməmək).

Babacan – xoşqəlib, həlimxasiyyət, mehriban, yumşaqürəkli, etibarlı kişi; Bu durumda ortada Doktor Hayrullah gibisindən babacan bir koruyucunun bulunması yerliyi.

Babalanmaq – 1. qəzəblənmək, qeyzlənmək, hirsəlmək; 2. xoruzlanmaq. Hoca odadan çıxınca eski haline dönmüş, babalanmaya başlamıştı.

Bağ – üzüm bağı (daha çox bu mənada işlədilir, bağ-bağça mənası da var); Azərbaycan dilindəki bağ (bağça) türkcədə bahçe, park; Dilimizdəki bağ (evi) türkcədə yazlık, sayfiye.

Bağcı – üzümçü; Amaç üzüm yemektir, bağcı dövmək deyil. Azərbaycan dilindəki bağban türkcədə bahçıvan.

Bağcılıq – üzümçülük; Türkiyədə bağcılıq daha çox İzmir bölgəsində gelişmiştir.

Bağimli – tabe, asılı olan; Bağimli bileşik cümle – tabeli mürəkkəb cümlə. Azərbaycan dilindəki baxımlı türkcədə bakımlı.

Bağımsız – müstəqil, azad, bitərəf; Parlamentoda 15 bağımsız millətvekili var. Bağımsız bileşik cümle – tabesiz mürəkkəb cümlə. Azərbaycan dilindəki baxımsız türkcədə bakımsız.

Bağımsızlıq – istiqlaliyyət, müstəqillik. 1991-də Azərbaycan bağımsızlıq kazandı. Azərbaycan dilindəki baxımsızlıq türkcədə bakımsızlıq.

Bağış – hədiyyə, bəxş, sovgat, ianə; Çocuk yuvasına bir milyon bağış yapıldı.

Bağışlama – əfv etmə, bağışlama. Azərbaycan dilindəki bağışlamaq (hədiyyə etmə) türkcədə armağan etme, hediye etme (verme).

Bağlama – saz (musiqi aləti); Hem türkü söyler, hem bağlama çalar. Azərbaycan dilindəki bağlama türkcədə paket, koli.

Bağlantı – əlaqə, rabitə, münasibət; Hatlarda kopukluk vardı və şəhirlərərsə bağlantı yapılamıyordu.

Bağlantısız – bitərəf, bloklara qoşulmayan (ölkə); Şu veya bu bloklara katılmak yerine bağlantısız ölkə olmak daha mı güvençeli?

Bağlaşma – ittifaq, müttəfiqlik; I Dünya savaşında Bağlaşma devletleri İtilaf ölkələrinə yenildilər.

Baharat – ədviyyat, ədviyyə; Odada keskin bir baharat kokusu hissediliyor.

Bahçe – bağ-bağça, bostan, həyəət; Alevi və bağrısmaları gören kadın erkek herkes evimizin bahçesine doldu. Azərbaycan dilindəki uşaq bağçası türkcədə çocuk yuvası, kreş.

Bakan – nazir; Dışişleri bakanı ölkemizi ziyaret etti. Bakanlar Kurulu – Nazirlər Kabineti.

Bakım – təmir; Şirkətin günlük, aylık ve üç aylık bakım programı yapıldı.

Bakımsızlıq – simmetrik; Bakımsızlıq, belirli eksen, özek nokta ve işlemlere göre noktalarının yerleri değiştirildiğinde, görünümünü bozmayan nesne ya da işlevlerin niteliği demektir.

Bakla – 1. zəncir halqası; 2. paxla; Evlərinin uğru bakla / Al beni koynunda sakla. Baklayı ağızdan çıxartmaq – dilin altındakını çıxartmaq; nəhayət, insafa gəlib danışmaq, sirr açmaq.

Balaban – 1. iri-yarı adam; 2. iri baraban, təbil; 3. yırtıcı bir quş; Herif, balabandı ve kapı gibi kalıbı vardı. Azərbaycan dilindəki balaban türkcədə kaval.

Balçık – gil və gilli palçıq; Yolları ve tarlaları görünce bir balçık ve çamur gölünü yarmak zorunda olduğumuzu anlamıştım. Azərbaycan dilindəki palçıq türkcədə, əsasən, çamur sözü ilə ifadə olunur.

Baldız – baldız (yalnız kişiyə görə arvadın bacısı); Hanım, ablanı, yani bizim baldıza söyle, akşam eşini de alıp bize misafir gelinler. Arvada görə kişinin bacısı türkcədə görümce.

Bale – balet; Bale, insanın vücuduyla şiir yazmasıdır.

Balerin – balerina, rəqqasə; Azərbaycan dilindəki balerin türkcədə balet. Yani şimdi o olmazdı, balerinler parmak uçlarında yürümek için kendilerini helak etmeyeceklerdi, öyle mi?

Balet – balerin, kişi balet artisti; Söylesene, Asya, seni seven şu baletin adı neydi? Azərbaycan dilindəki balet türkcədə bale.

Balıkadam – dalğıcı, akvankist; Denizde kaybolan çocuğu bulmak için iki balıkadam suya dalmıştı.

Balon – şar, balon; Çocuğun elindeki balon aniden patladı. Azərbaycan dilindəki balon türkcədə tüp, (cam) kavanoz.

Baltalama – bir işə mane olma, sabotaj; Bilerek, kasıtlı olarak bu işi bozmuş, baltalamıştı.

Bank – skamya, kətil; Yolumun üzerindeki parkta bir banka oturdum. Azərbaycan dilindəki bank türkcədə banka.

Banket – 1. skamya, oturacaq (nəqliyyatda); 2. şəhərlərərsə yol kənarları, piyada yolu; Azərbaycan dilindəki banket türkcədə resepsiyon, parti, eğlence.

Bant – lent, zolaq; Ses bandı – maqnitofon lenti. Sahil bandında yürüyüş yapan vatandaşlar vardı. Azərbaycan dilindəki saç (bant) lenti türkcədə kurdela.

Bardak – stəkan, səhəng; Bir bardak çay içti. Bardaktan boşalırçasına yağmur yağıyordu. Azərbaycan dilindəki bardaq türkcədə testi.

Barış – sülh, barışıq, əmin-amanlıq; Barış içinde yan yana yaşama – dinc yanaşı yaşama (prinsipi). Atatürk'ün insan haklarına ve dünya barışına ne kadar saygılı bir lider olduğunu ifade etti.

Basılı – mətbu; Basılı yapıt – mətbu əsər. Basılı oyunlar sakıncalı görülünce yok ediliyordu.

Basılmış – çap olunmuş, nəşr edilmiş, dərc olunmuş; Kitap İstanbul matbaasında basılmıştı.

Basit – sadə, bəsit, adi; Basit cümle – sadə cümlə. Bu basit taktikalar, her seferinde onları güldürdü.

Baskı – 1. çap, nəşr; 2. təzyiq; Kitabın ilk baskısı 1989 yılında yapıldı.

Bastırmak – 1. təzyiq göstərmək; 2. çap (nəşr) etdirmək; Kitabı İstanbulda bastırmayı düşünüyordu. Azərbaycan dilindəki basdırmaq türkcədə toprağa gömmək. Ağac basdırmaq – ağaç dikmek.

Baş – baş; Baş etmək – öhdəsindən gəlmək; Kuşbaşı – kiçik doğranmış tikə; Azərbaycan dilindəki başa düşmək türkcədə anlamak. Çocukla baş etmek kolay olmadı.

Başibozuk – 1. avara, sərgərdan; 2. müşkülət, qarışıqlıq, çıxılmaz vəziyyət; Böyle bir durumda kendi hâline bırakmak ancak başibozuk bir ekonomi ortamına yol açabilirdi.

Başkan – sədr, rəhbər, başçı, reis, müdir; Parti başkanı – partiya sədri. Devlet başkanı – Dövlət başçısı, prezident. Yeni müstəşar, yarın daire başkanlarını olağanüstü toplantıya çağırmış.

Başkent – paytaxt; Türkiyə'nin başkenti Ankara'dır.

Başörtü(sü) – baş yaylığı, ləçək; Türban denilen başörtüsü tartışma konusu oldu.

Başvurmak – müraciət etmək; Üniversite rektörlüğüne bizzat başvurmanız gerek.

Başyazar – baş redaktor; Gazetenin başyazarı ve yazı işleri müdürü idi.

Başyazı – baş məqalə, baş redaktorun (redaksiya) məqaləsi; Bugünkü başyazıda Taksim olayları konu ediliyordu.

Bayağı – (vurğu ilk hecadadır) 1. sadə, adi, həmişəki; 2. çox, xeyli, olduqca; Bu iş beni bayağı yordu.

Bayılmak – 1. heyran olmaq, birisinə, bir şeyə heyranlıq duymaq; 2. özündən getmək, huşunu itirmək; Bazı insanların doğum günlerine neden bu kadar bayıldığını bilmiyordu. Hasta acıdan bayılmıştı.

Bayır – alçaq təpə, yoxuş, yamac; Azərbaycan dilindəki bayır türkcədə dış, dışarı. Biz de uğultularla denizin ardı sıra / Başka bir deniz gibi dağdan aktık bayıra.

Bayrakyarışı – estafet, (bayraq-la) idman yarışması (qaçış, üzgüçülük və s.). Bu bir bayrakyarışıdır, kuşaktan kuşağa geçer.

Bebek – 1. südəmər körpə; 2. kukla, gəlin (oyuncaq); Yarın seni bonmarşeye götürəcəğim, beğendiğin bebeği alacağım.

Becererek – 1. bacarmaq, öhdəsindən gəlmək; 2. birisinin namusuna təcavüz etmək; 3. birini öldürmək; 4. xarab etmək, korlamaq; Bayramlık elbiseni ilk giyişte becerdin. Azərbaycan dilindəki becərmək (əkmək, yetişdirmək) türkcədə yetiştirmek.

Bekar – 1. subay, evlənməmiş, ərə getməmiş; 2. evli, lakin ailəsindən ayrı yaşayan; Bekara karı boşamak kolay. Azərbaycan dilindəki bekar türkcədə boş, aylak, avare.

Belalı – sutenyor, aşna, oynas; Belalıları başından taşkın kadınlarla uğraşacak yaşta değiliz.

Belleme – yəhəraltı, tərlək; Atın eyerinin altına keçə və meşinden yapılmış belleme yerleştirdi.

Bellemek – (e-lər ə kimi tələffüz olunur) əzbərləmək, hafizədə tutmaq; Sözümlü

dinleyiniz, dediklerimi belleyiniz. Azərbaycan dilindəki belləmək (qazmaq) sözü də türkcədə belləmək (lakin e-lər e kimi tələffüz edilməklə) işlədilir.

Ben – xal, ləkə; Yüzündeki çifte ben ona çok yakıştıyordu.

Bencilik – eqoizm; Anlayamadığı, babası gibi bencilikten nasibini almamış bir erkeğin nasıl olup da annesi gibi bencilik abidesi bir kadına evlenme teklif edebildiği idi.

Benzetmek – döymək; Adama haddini bidirmek için illa kavga etmek, onu benzetmek mi lazımdı?

Bere I – əzik, bədəndə göyərmiş, cızılmış, əzilmiş yer; Adamın her tarafı bereler içindeydi.

Bere II – beret, papaq; Lacivert beresini sallayarak bir fırtına gibi içeriye girdi. Azərbaycan dilindəki bəra (gəmi) türkcədə feribot.

Davami gələn sayımızda

Yalançı ekvivalentlər lüğəti

